

IS ÀNIMAS

Sa Dì de Is Mortus in Sardigna

UFÌTZIU LIMBA SARDA
DE SU GERREI

Cummemoratzione de is mortos

Cunsideros istòricos

- Sa festa est acapiada a cussa de **Totus is Santos**.
- In su 609-610 su Papa Bonifàciu IV aiat dedicadu, su Phanteon a totu is Màrtires, atatzandu da festa su **13 de Mau**
- In su 835, Papa Gregòriu IV aiat detzisu de dedicare sa festa a **Tutus is Santos**, fissendedda però su **1 de Onniasantu** (novembre).
- Dae s'annu **1000 is monastèrios benedetinos** ant cumetziadu a festare peri su **2 de Ognasantu**, in onore de totu is mortos e dae su 1300 custa data est istada atzetada dae totu sa Crèsia

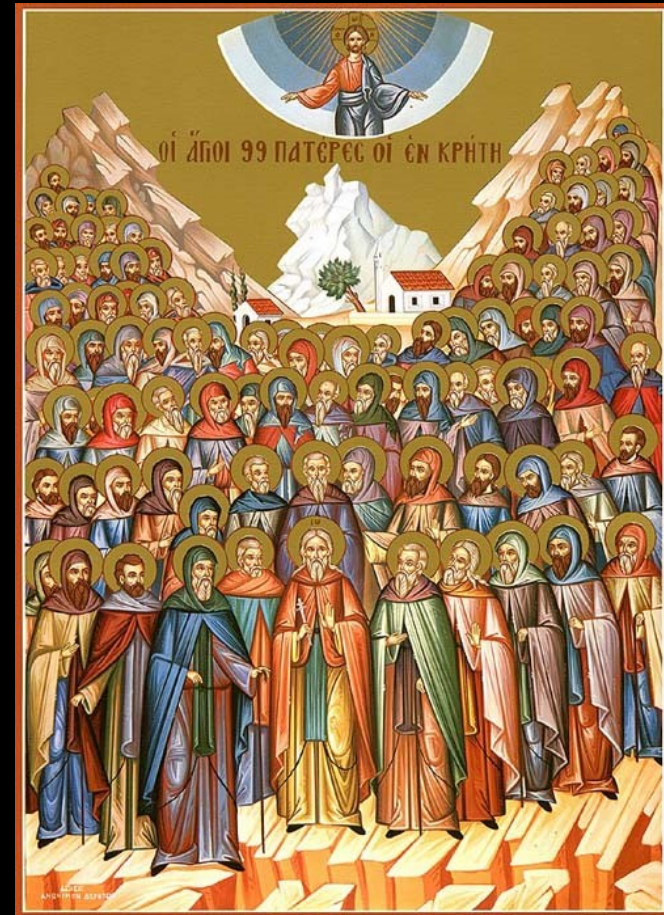

Cummemoratzione de is mortos

Cunsideros istòricos

- Duncas, dae su sèculu X P.C. sa festa in onore de is mortos s'est unida cun cussa de Totus is Santos e s'est fùndida cun is ritos prus antigos de orìgine pagana comente su **cultu de is antepassados** chi de meda sèculos a in antis si festaiat pròpiu in custu perìudu particolare de s'annu.

Cummemoratzioni de is mortos Cunsideros istòricos

- Dae su ses. X sa **cummemoratzione de is mortos** s'est unida cun **cussa de Totus is Santos** e s'est fùndida cun is ritos prus antigos de origine pagana comente su **cultu de is antepassados** chi de meda sèculos a in antis si festaiat pròpiu in custu periudu particolare de s'annu.

Cultu de is antepassados

Cultu de is antepassados (ite bolet nàrrere?)

- S'espressione si riferit **a totus is pràticas e credènzias religiosas** basadas a pitzu de s'idea ca is parentes mortos de una famìllia, dae su chelu donghent cura a is familiares issoro ancora in vida, e potzant mudare in bene o in male su destinu issoro.
- Is ritos de sa Die de is mortos sunt s'unione de cultos antigos cun is credènzias e is dogmas religiosos de sa Crèsia.

Cuntatos tra Crèsia e pràtigas religiosas traditzionales

Su Cristianèsimu a su postu de nci bogare cun sa fortza custas festas paganas antigas, narende ca fiant cosas malas, ddas at “**integradas**”, est a nàrrere ca ddas at fatas suas, pro esèmpiu seberende de festare sa festa de Totus is Santos pròpiu in sa die chi is paganos tzelebraiant is ritos in onore de is mortos o de is antepassados.

Sa cummemoratzione de is mortos
benit celebrada segundu normas
litùrgicas e paralitùrgicas

Is Missas
Sa Novena
S'Otavàriu
Pregadorias in Campusantu

Liturgias

Is animeddas
Is lantziones
Is càmpanas
Concas de mortu
Brullas

**Paraliturgias e
subraravivèntzias
paganas**

Sincretismu e cuntaminazione FUNTZIONES

Ritus litùrgicos e paralitùrgicos tenent sa pròpiu funtzione:

- **apotropàica** (istesiare sa malasorte)
- **sufràgiu** (agiudu) in is cunfrontos de is mortos

Is primos agint in su **pianu ispirituale**, cun missas e pregadorias, is segundos in su **pianu materiale**, cun regalos, istrinas e ofertas.

Sinnus principalis de sa cummemoratzione de is mortos

Pro sa Crèsia sa Die de is Mortos

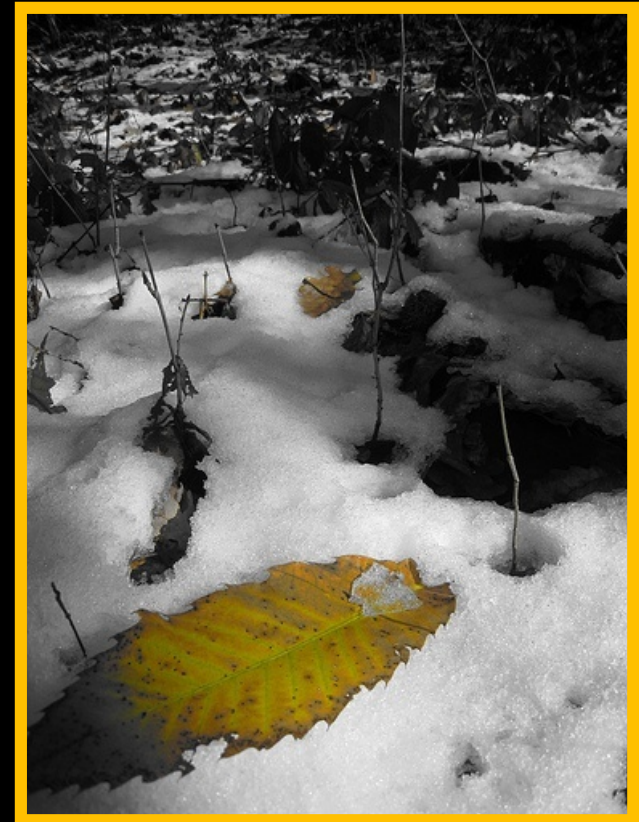
Tenet **caràtere cummemorativu** pro ite faghet subènnere a totus un'eventu importante comente sa morte.

Est unu **ritu de passàgiu**

passàgiu **de s'òmine** dae unu istadu de **pecadu** a cussu de **gràtzia**, cun is pregadorias;

A livellu polulare:

Est unu **ritu de passàgiu** pro ite marcat sa fine de **un'istajone e su passàgiu**, dae s'atòngile a s'ierru.

SU SAMHAIN

- Su passàgiu dae s'ierru a s'atòngiu.
- Pro is Cèlticos custu periudu de s'annu nominadu **Samhain**, (in Irlandesu antigu "acabu de s'istade" *Sam*, istadi, e *fuin*, fine), fiat comente s'Annu Nou nostru.
- Sa note totu is foghiles beniant mortos e torrados a allùere dae is Drùidos chi passaiant dae domo in domo cun cambos de linna tentos in fogu chi beniant allutos in unu fogorone sacru. (Gadoni, fracheras 1-2 onniasantu)

HALLOWEEN

- Is Cèlticos mutiant su passàgiu dae s'ierru a s'atòngiu **Samhain**, (in Irlandesu antigu "acabu de s'istade" *Sam*, e fiat comente s'Annu Nou nostru.
- Totu is foghiles beniant mortos e torrados a allùere dae is Drùidos chi passaiant dae domo in domo cun cambos de linna tentos in fogu chi beniant allutos in unu fogorone sacru. (Gadoni, fracheras 1-2 onniasantu)
- Peri polulatziones europeas partziant s'annu in duas partes, segundu sa trà muda de su bestiàmene. Tra su mese de ladàmine e su mese de onniasantu,ustus pòpulos incortaiant su bestiàmene e faghiant unu muntone de ritos in onore de is mortos e de is ispìritos.
- In is natziones de limba inglesa custa festa si naraiat *Hallowmas*, e de inoghe dipendet su faeddu *Halloween*.

SIMBULOGIAS

C

SÌMBULOS

In medas natziones de su Mediterràneu (duncas peri in Sardigna) ddoe tenet medas usàntzias chi s'assimbigiant meda a cussas de sa festa de **Halloween**. Pro esèmpiu in medas biddas de Sardigna ddoe est sa traditzione de:

- andare a pedire “is ànimas”, is ofertas (questua)
- cuncordare is corcurigas
- fàghere is brullas pro assuconare sa gente
- pantàsimas e brùgias
- trick or treat*

IS OFERTAS

Ite rapresentant ?
Gràtzias a is ofertas si
podent agiudare is
ànimas de is mortos,
faghende perdonare
is pecados insoro
(Prugadòriu).

Ritu de is ànimas (Questua)

is panixeddas e
su mortu mortu

- Ogiastra: *“is ànimas, is animeddas; Seu: “Su Prugadoriu”*
- Prov. Casteddu: *“is Panisceddas”, “su pendi pendi”*
- Baronia: *su pedi-cocone”*
- Olbia Tèmpiu: *“li molti molti”*
- Barbàgia: *“Su Prugadoreddu”, “Su Prugadòriu”, “A sas’ ànimas”*
“Su bene a sas ànimas”
- A ingìriu de Aristanis: Samugheo: *a cardellare*: Cùglieri: *“su pane de su tocu”*.
- Nuragus : is Candeleris
- Ìsili: is ànimeddas, su Mai Deu o Su Mai Mai
- Seulu, Biddanoa, Stersili: su Prugadòriu
- Neoneli: Su Pallinceddu

SA CURCURIGA...

Ite rapresentat sa curcoriga? Est sa vida a pustis de sa morte. Sa corcoriga naschet, creschet, coet, faghet manna, si sicut e poi si morit. Ma in intro portat su sèmene chi rapresentat sa vida chi torrat a nàschere.

IRBONO

- Su 1 e su 2 de onniassantu is pipius andànt fatu de is domus po pediri is animeddas, finas a su scurigadòrgiu. I regalus beniant postus in una *sporta* o in unu pannixeddu acapiau a is corrus. Is pipius narànt (e narant):

“ a is ànimas; donainosì a is ànimas ”

- Pròpiu in s'antigu furint is segrestaneddus is chi andànt a pediri is ànimas. Portànt una statuedda de linna chi rapresentàt un'ànima de su Prugadòriu tenta in fogu. Is ofertas a sa fini de su giru beniant partzias de su prèidi a totus is pipius.

LANUSÈ

FÒRMULA : “*nosi donais a is ànimas?*”

Si impreàt una sachita de arroba bianca (de cussas de sa farra). E chini non teniat una sachita impreàt una fèdera de **cuscinu** o una **tiaxola** acapiada “*a quatre corrus*”

Sa genti donàt **fruta pabassada**: figu, nuxi, mèndula e castàngia, ma fintzas fruta frisca de stesoni : mela e cachi; fut raru a donari durcis

Sa dì de is Mortus fut òbrigu a còiri **is culurgionis** e **sa castàngia**; e si ndi faiat sempri in prus po ndi donari a is biginus bisongiosos. Peri in Lanusè si cuncordàt sa **curcuriga**. Si stampànt is ogros, si faiat sa buca cun unconis de canna po is dentis, una berrita e una stiàrica alluta a intru

ÀRTHANA

Nòmmini de su ritu "*is à animas*" o "*is animeddas*"

Fòrmula: "*nosi 'onad'a is à animas?*"

Risposta: "*a is à animas*" ... "*a is à animas serbat*"

Ofertas: durcis (*panisceddas e pani de cònciu*), fruta sicada e fruta frisca.

Beniant cuncordadas is crocorigas:

"concas de mortu" o *"lànthias"*

beniant postas in is ungrones scurius de is caminus o in is pratzas de is domus.

Calincunu piciocu travessu ddas poniat fintzas in Campusantu

ÀRTHANA

- “*Brullas*”
- Is piciocos essiant a de noti bestius de “*pantàsimas*”, chi beniant mutius “*pantumás*”, “*bisiones*”, o “*mortos in permissu*”)
- Si betànt a pitzu unu lenzolu biancu o unu sutanu de cussus ci si poniant is *cunfraras*.
- Medas si poniant a cantari cantzonis comentis a custa:

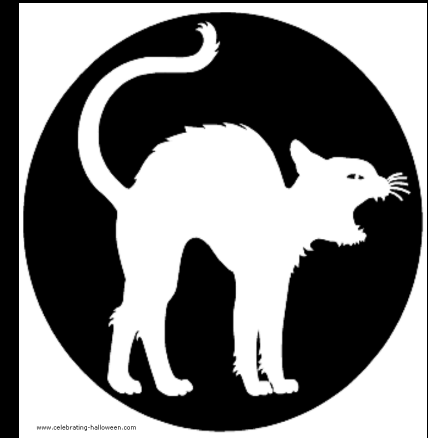
***Candu fustis bius
Andiaus fatu de is errius***

***Immoe ca seus mortos
Andaus fatu 'e is ortos***

ÀRTHANA

Su macitu areste

Una brulla chi m'anti conta est cussa de su "macitu areste". Sa noti tra su primu e su duus de su mesi de onniasantu s'aciapàt unu gatu, si pungiat cun s'arrasoia e si scapàt in logus anca biviant fèminas chi timiant o genti chi biaviat sola po ddus fàiri a tìmiri. Su gatu prenu de sàmbani imbutàt a petotu.

TORTOLÌ

Sa noti de su 31 de ladàmini si preparàt *Su Cìgiri spistiddau*, unu pratu de cìxiri cotu a buddiu in su binu cotu.

- Su pani típiku de cussas d'is fut su *paninu cotu*, unu pani durci fatu cun binu cotu. Rapresentàt su corpus de su mortu, o sa conca, e su binu rapresentàt su sàmbini suu. Beniant preparaus peri *is ossus de mortu*, durcis sicaus fatus cun farra e mèndula.

Pani de saba

Ossus de mortu

DURCI O BRULLA?

(Trick or treat)

Bolotana

*“Dadenos su mortu mortu,
ca si no bos cago s'ortu
bos lu torro a cagare
si su mortu mortu no mi dades”*

Biddanoa 'e Tulu

*“A Prugadòriu! A Prugadòriu!
E chini non mi ndi donat
si pesit a agitòrius!”;
Chi non mi ndi donais
s'annu chi benit, mortus siais!”*

Tàtari: *“a li mosthi mosthī”,
Is pipius narànt: “si no mi
deddi càrriga vi iscudu a
costhī”*

Irgoli: *“peti-cocone”
sa genti spundiat: “no nde
amusu fatu”; e is pipius “su
culu martedatu e cotu in sa
furredda”*

Orani: *a is ci non donànt
nudda is piciocheddus
rispundiant s'ànima nighedda*

...Atrus ritus...

NUGHEDU (SANTU NICOLAU):

Po is mortus tocàt a non si sèciri a in anti de is gennas po mori de lassari su passàgiu liberu a is ànimas.

Po cena si faiant is *alisanzas*, nudda petza, feti nuxi, castàngia e fruta sicda (in sa mesa non si lassànt gorteddus o arrasoas)

Sa mesa si lassàt cuncordada po totu sa noti poita si pensàt ca is animas iant èssiri andadas a papari.

Atrus ritus.....

MARRÙBIU:

Sa noti de su 31 de mesi de ladàmini si papàt sa pasta e ognunu depiat lassari sa parti po **Maria Puntaboru** (Puntarolu) una brùgia o coga bècia chi sa noti tra su 31 e su 1 si pensàt ca passàt a papari sa cosa chi dd'iant lassau.

Chi Maria Puntaboru no agatàt sa parti sua si naràt ca stampàt sa brenti de is pipius cun una sula o unu spidu po si nd boddiri sa cosa de papari.

Po finiri...

- Is usàntzias de is Animas assimbìgiant meda a cussas de Halloween, ma non dependent de contaminatzionis recentis e de pràticas antigas ènnias de foras!
- Apartenint a sa cultura nostra, sa cultura sarda e mediterrànea

DUNCAS...

Sa Dì de is mortus.....

... est a no dda mutiri **Allouì o Aulin !**

**Ma is Ànimas, is animeddas, su Prugadàriu, su
pendi pendi, su pedi cocone, is panisceddas,
is candeleris, su mortu mortu, etc...**

**ADIOSU E GRATZIAS
A TOTUS!!**